

ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Original research article

Vývoj penzijního připojištění se státním příspěvkem v České republice

Development of the state-contributory supplementary pension insurance in the Czech Republic

Jan Molek*

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomiky

INFORMACE O ČLÁNKU

Received: 2013-10-31

Received in revised form:

2014-04-10

Accepted: 2014-06-03

Published online: 2014-09-30

Keywords:

Pension

Pension fund

Supplementary pension insurance

Participant's contribution

Amount of state contribution

State contribution

Participant to the supplementary pension insurance

Savings assessment

Supplementary pension savings

ABSTRACT

The state-contributory supplementary pension insurance is a popular product in the Czech Republic. According to the Association of Pension Funds of the Czech Republic, as at 31 December 2012 ca. there were 5.15 million registered participants in pension funds (as at 31 December 2011 it was ca. 4.60 million of participants) who had deposited ca. CZK 246.594 billion (as at 31 December 2011 it was ca. CZK 232.052 billion). Pension funds have been showing stable management, however, at the cost of low income. Since its reform was enforced by the government in 2013, supplementary pension insurance has remained a part of the pension scheme. It has become a so called "Pillar III" and the law describes it as *supplementary pension savings*. The Amendment to the State-Contributory Supplementary Pension Insurance Act, whose target is to reinforce the role of supplementary pension insurance in the creation of total savings for retirement age contains a number of positive elements. The question is whether the amendment will actually meet expectations, i.e. to make the supplementary pension insurance a functional "Pillar III" of the pension scheme as the state-contributory supplementary pension insurance does not fulfil its primary function yet and de facto it is not even capable of competing with life-cycle mutual funds or with other substitutes offered on the financial market without being significantly supported by the state.

SOUHRN

Penzijní připojištění se státním příspěvkem patří v České republice k oblíbeným produktům. Penzijní fondy podle Asociace penzijních fondů ČR evidovaly k 31. 12. 2012 cca 5,15 milionu účastníků (k 31. 12. 2011 to bylo cca 4,60 mil. účastníků), kteří u nich měli uloženo cca 246,594 miliard Kč (k 31. 12. 2011 to bylo cca 232,052 miliard korun). Penzijní fondy dlouhodobě vykazují stabilní hospodaření, ovšem za cenu nízkých výnosů. Penzijní připojištění zůstává součástí důchodového systému i po jeho reformě, kterou vláda prosadila od roku 2013. Stává se takzvaným „třetím pilířem“ a zákon o něm hovoří jako o *doplňkovém penzijním spoření*. Novela zákona o penzijním

* **Korespondenční autor:** Ing. Jan Molek, CSc., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomiky, J. Boreckého 27, 370 11 České Budějovice; e-mail: molek@zsf.jcu.cz
<http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2014.06.001>

Klíčová slova:

penze
penzijní fond
penzijní připojištění
příspěvek účastníka
státní podpora
státní příspěvek
účastník penzijního připojištění
zhodnocení úspor
doplňkové penzijní spoření

připojištění, jejímž cílem je posílit roli penzijního připojištění v systému tvorby celkových úspor pro období stáří, přináší řadu pozitivních prvků. Otázkou však je, zda opravdu přinese to, co se od ní očekává, tj. aby se penzijní připojištění stalo funkčním „třetím pilířem“ systému penzijního zabezpečení, neboť penzijní připojištění se státním příspěvkem zatím tuto svou primární funkci neplní a bez významné podpory státu není de facto ani schopno konkurovat podílovým fondům životního cyklu či dalším substitutům, nabízeným na finančním trhu.

© 2014 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Urban & Partner Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Výši starobních důchodů v Česku považuje za přiměřenou 23 % lidí. Naopak podle 77 % je pro staré lidi nepřiměřená, přičemž 45 % z nich důchody pokládá za „určitě“ nepřiměřené.

Penzijní připojištění se státním příspěvkem, které bylo v České republice zavedeno v rámci dobrovolného soukromého pilíře, mělo proto za cíl pomáhat lidem po odchodu do penze tím, že jim každý měsíc přidá něco ke státnímu důchodu. Je proto zcela pochopitelné, že když se v roce 1994 penzijní fondy v České republice zakládaly, byl jejich zrod spojen s vysokými očekáváními. Média se předháněla v uveřejňování komentářů různých odborníků a analytiků, předpovídajících nejen rychlý vývoj sektoru, ale i lákavé výnosy, pohybující se minimálně 2–3 % nad inflací. Očekávaly se také zajímavé doplňkové penze (potřebné i proto, že liberalizace cen v roce 1992 reálnou hodnotu důchodů snížila cca o 15 %), a to nejspíše za 20 let po startu penzijních fondů. Není proto žádným překvapením, že po udělení prvních licencí v listopadu 1994 vzbudily penzijní fondy nebyvalý zájem široké veřejnosti.

Jenže realita je poněkud jiná. Státní příspěvek a daňové úlevy sice napomohly k tomu, že produkt využívá více než 5,15 milionu aktivních účastníků (v kategorii 30–60 let dnes spoří průměrně 60 % obyvatel, tj. více než 80 % všech ekonomicky aktivních občanů, čímž Česká republika patří, pokud se jedná o zapojení občanů, ke světové špičce), avšak průměrný měsíční příspěvek účastníka (bez státní podpory) nedosahuje ani 600 Kč. Tento fakt se nepodařilo podstatně zlepšit ani po zavedení vyšších výhod pro firmy, které svým zaměstnancům na penzijní připojištění přispívají. Je proto zcela logické, že úspory účastníků jsou nízké a pro výplatu pravidelných penzí nedostatečné (drtivá většina účastníků proto po ukončení připojištění inkasuje jednorázové vyrovnání a pravidelná penze je světlou výjimkou).

Penzijní připojištění se státním příspěvkem je svým způsobem svérázné české specifikum. Má symptomy životního pojištění, ale není jím. Tváří se jako pravidelné investování, ale ani jeho zásadami se neřídí. Funguje zkrátka podle zcela zvláštních pravidel.

Metodika a charakteristika souboru

Cílem příspěvku je prezentovat vývoj, problémy a perspektivu penzijního připojištění se státním příspěvkem (doplň-

kového penzijního spoření) v České republice jako třetího pilíře penzijní reformy. Výhodou pro hodnocení vývoje byla data publikovaná Asociací penzijních fondů ČR [1, 2], Ministerstvem financí ČR [3, 4] a Českým statistickým úřadem [5]. Získané časové řady z těchto dat byly následně analyzovány a na základě těchto analýz posléze formulovány závěry.

Výsledky a diskuse

Penzijní připojištění se státním příspěvkem bylo v České republice zavedeno zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením [6].

Podle uvedeného zákona se penzijním připojištěním se státním příspěvkem rozumí shromažďování peněžních prostředků od účastníků penzijního připojištění se státním příspěvkem a státu poskytnutých ve prospěch účastníků, nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek penzijního připojištění. Penzijní připojištění směřuje provádět pouze penzijní fondy.

Účastníkem penzijního připojištění může být každá fyzická osoba, která je starší 18 let a má trvalý pobyt na území České republiky. Penzijní připojištění vzniká na základě písemné **smlouvy o penzijním připojištění**.

Zákon o penzijním připojištění stanoví následující dva základní typy penzijních plánů, jimiž jsou:

- příspěvkový penzijní plán;
- dávkový penzijní plán.

Penzijní plán je sestavován jako příspěvkový, jestliže v něm výše penze závisí na celkové částce příspěvků zaplacených ve prospěch účastníka penzijního připojištění, podíl účastníka na výnosech hospodaření penzijního fondu a věku, od něhož je penze poskytována.

Podstata dávkového penzijního plánu spočívá v tom, že výše penze je určena předem a nezávisí přímo na výši zaplacených příspěvků (penzijní fond při splnění stanovených podmínek nároku zaručuje dohodnutou výši penze).

Významnou formou podpory penzijního připojištění ze strany státu (kromě státního příspěvku) jsou také daňové úlevy [7, 8], a to jak pro **zaměstnance**, tak i pro **zaměstnavatele**.

Systém, který lze v souladu s běžnou světovou praxí označovat jako třetí pilíř důchodového zabezpečení, je možno charakterizovat zejména následujícími parametry [9]:

- dobrovolnost;
- státní podpora;
- státní dozor.

Penzijní připojištění se státním příspěvkem v datech

V České republice aktivně působí celkem 10 penzijních fondů (počet penzijních fondů se v průběhu času snížil

z původních 44 na současných 9), přičemž téměř u všech penzijních fondů získal klíčové postavení kapitálově silný zahraniční akcionář. Jejich základní ekonomické charakteristiky a pozici na trhu penzijního připojištění odráží tabulka 1 vybraných ukazatelů k 31. 12. 2012.

Počet účastníků penzijního připojištění na konci roku 2012 dosáhl 5,150 milionu. Penzijní připojištění tak stále drží svůj růst, byť jeho trend je klesající (tab. 2 a 3).

Tabulka 1 – Vybrané charakteristiky a ukazatele penzijních fondů k 31. 12. 2012

Název penzijního fondu	Počet aktivních účastníků	Prostředky účastníků (tis. Kč)	Aktiva celkem (tis. Kč)	Pasiva celkem (tis. Kč)	Vlastní kapitál (tis. Kč)	Zisk (ztráta) za účetní období po zdanění (tis. Kč)
AEGON PF	101 387	4 593 330	5 370 781	5 370 781	740 282	112 854
Allianz PF	486 445	20 421 310	22 468 802	22 468 802	1 668 857	357 367
AXA PF	438 430	30 852 728	34 540 046	34 540 046	3 489 286	453 867
ČSOB PF Stabilita	732 428	28 854 957	32 308 661	32 308 661	2 642 177	607 236
Generali PF	76 399	3 575 870	3 960 991	3 960 991	330 678	45 466
ING PF	405 393	24 613 915	26 600 628	26 600 628	1 638 588	472 851
PF České pojišťovny	1 280 079	59 259 016	67 742 856	67 742 856	7 313 117	1 431 133
PF České spořitelny	1 058 852	42 521 479	45 446 219	45 446 219	2 590 657	756 800
PF Komerční banky	571 002	31 902 495	34 882 637	34 882 637	2 442 237	575 382
Celkem	5 150 415	246 595 100	273 321 621	273 321 621	22 855 879	4 812 956

Zdroj: [1]

Tabulka 2 – Celkový počet platných smluv v letech 2000–2012 (mil. ks)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
2,372	2,534	2,622	2,740	2,964	3,280	3,594	3,936	4,207	4,395	4,528	4,566	5,150

Zdroj: [3]

Tabulka 3 – Počet nových smluv (tis. Kč) a meziroční vývoj v letech 2000–2012 (%)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
595	408	347	372	436	544	559	586	590	525	495	457	1 128
	-31,4	-14,9	7,1	17,1	24,9	2,6	5,0	0,7	-11,1	-5,6	-7,8	146,8

Zdroj: [3]

Příčinou ochabnutí zájmu o penzijní připojištění v letech 2009 až 2011, projevující se v klesajícím počtu nově uzavřených smluv, může být, kromě stagnace výkonu ekonomiky, relativně vysoké míry nezaměstnanosti a slabého růstu platů, i dosud nejasná strategie státu ohledně reformy penzijního systému a malé zhodnocení úspor v penzijních fondech v posledních letech (zejména pak v roce 2008). Nezpochybnitelnou roli sehrává také faktor nasycenosti trhu. Příčinou enormního a neopakovatelného nárůstu v roce 2012 jsou bezpochyby změny v systému, které vstoupily v platnost od 1. 1. 2013.

V podpoře penzijního připojištění polevily i firmy, které svým zaměstnancům často přispívají (tab. 4).

Trvalý růst v systému penzijního připojištění vykazuje i částka, kterou stát ročně vyplácí na podporách, což dokumentuje následující tabulka 5.

Slabé stránky penzijního připojištění se státním příspěvkem

Navzdory relativně příznivému vývoji systému penzijního připojištění nelze přehlédnout jeho problémy a slabiny, mezi něž patří zejména věková struktura účastníků penzijního připojištění, která neodpovídá věkovému rozložení populace (tab. 6).

Tabulka 4 – Počet nových smluv penzijního připojištění s vedenými příspěvky

Počet smluv penzijního připojištění s vedenými příspěvky zaměstnavatele (tis. ks) a meziroční vývoj (%) v letech 2000–2007

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
416,57	567,75	650,21	727,99	801,63	927,93	1 028,85	1 129,62
	36,3	14,5	12,0	10,1	15,8	10,9	9,8

Počet smluv penzijního připojištění s vedenými příspěvky zaměstnavatele (tis. ks) a meziroční vývoj (%) v letech 2008–2012

2008	2009	2010	2011	2012
1 222,64	1 261,52	1 284,74	1 271,93	1 317,56
8,2	3,2	1,8	–1,0	3,6

Zdroj: [3]

Tabulka 5 – Vyplacené státní příspěvky v letech 2000–2012 (mld. Kč)

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
2,470	2,658	2,770	2,930	3,222	3,683	4,162	4,651	5,088	5,347	5,510	5,602	5,913

Zdroj: [3]

Tabulka 6 – Věková struktura účastníků penzijního připojištění

Věk	Podíl věkové skupiny (%)
18–19 let	0,5
20–29 let	12,1
30–39 let	21,1
40–49 let	19,2
50–59 let	22,9
60–69 let	16,6
70–79 let	6,1
80 a více	1,5

Zdroj: [4]

Průměrný věk se pohybuje kolem 48 let, což je podstatně více než průměrný věk v soustavách vyspělých zemí. Mladší pracovníci (do 40 let) nejsou dobře pokryti, což představuje značné riziko, neboť se jedná o generaci, která silně pocítí důsledky reformy důchodového systému (státem garantované penze), a bude tudíž více závislá na dodatkových zdrojích starobního důchodu. Muži se na celkovém počtu účastníků podílejí 47 % a ženy 53 %.

Právě **pokřivená věková struktura** v systému penzijního připojištění dělá odborníkům vrásky. Průměrný věk v české populaci je totiž 39 let, tedy o devět let nižší než u připojištěných osob. Pokud by zůstal současný stav zachován, mohl by v budoucnosti vlivem stárnutí obyvatelstva způsobit zásadní nerovnováhu celého systému připojištění.

Nízké průměrné příspěvky do systému

Průměrné příspěvky do systému jsou nízké a tento stav lze považovat za podstatnou slabinu penzijního připojištění (tab. 7). Jejich výše se pohybuje pod úrovní 2 % průměrné

hrubé mzdy a vykazuje sestupný trend (v roce 2000 činil podíl příspěvku na penzijní připojištění vůči hrubé mzdě 2,5 %). Nejvíce účastníků (okolo 30 %) si ukládá měsíčně částku 500 až 599 Kč, takže čerpají plnou státní podporu a částečně i daňovou úsporu, avšak na stáří si příliš nenašpoří.

Tabulka 7 – Vývoj průměrného příspěvku účastníka a státního příspěvku v letech 1995–2012

Rok	Průměrný měsíční příspěvek účastníka (Kč) – bez příspěvků placených zaměstnavateli za své zaměstnance	Průměrný měsíční státní příspěvek účastníkovi (Kč)
1995	262	93
1996	305	103
1997	333	97
1998	333	95
1999	324	92
2000	326	89
2001	340	90
2002	354	90
2003	384	96
2004	397	98
2005	408	99
2006	431	102
2007	450	104
2008	451	105
2009	444	105
2010	440	105
2011	442	105
2012	465	108

Zdroj: [3]

Podle Kamila Durčáka, produktového manažera Rentia, divize AWD ČR [10], obecně platí, že lidé by si měli spořit

Zhodnocení vkladů vykazované penzijními fondy vypadá na první pohled velice lákavě, což dokládá následující přehled nominálního zhodnocení vkladů v letech 1995–2012 (tab. 8a a 8b), a penzijní fondy toho mnohdy využívají v rámci svých marketingových aktivit (zejména při „honbě“ na klienty).

Penzijní fond	Nominální zhodnocení vkladů v letech 1995–2003 (%)								
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
AEGON PF	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Allianz PF	–	–	8,90	9,10	6,00	3,80	4,36	3,71	3,00
AXA PF	12,80	11,45	11,20	10,10	6,50	4,10	4,25	3,41	3,36
ČSOB PF Progres	0,00	16,40	8,00	10,90	7,70	5,62	3,90	4,26	4,30
ČSOB PF Stabilita	10,40	10,90	10,30	10,02	6,10	4,20	3,20	3,00	2,30
Generali PF	10,30	10,61	14,60	11,40	5,30	3,60	4,60	4,10	3,00
ING PF	12,80	12,10	11,00	9,34	6,00	4,40	4,80	4,00	4,00
PF České pojišťovny	10,30	9,20	9,60	9,72	6,60	4,50	3,80	3,20	3,10
PF České spořitelny	4,00	8,10	9,05	8,33	4,40	4,20	3,80	3,50	2,64
PF Komerční banky	9,44	8,36	9,10	9,50	7,20	4,89	4,40	4,63	3,40

Zdroj: [2]

Penzijní fond	Nominální zhodnocení vkladů v letech 2004–2012 (%)								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AEGON PF	0,00	0,00	0,00	4,50	3,50	2,10	2,11	1,60	2,50
Allianz PF	3,00	3,00	3,11	3,00	3,00	3,10	3,00	2,69	2,20
AXA PF	3,10	3,70	2,50	2,20	0,00	2,00	1,47	1,47	1,40
ČSOB PF Progres	5,30	5,00	2,30	2,40	0,02	1,00	1,03	1,71 ^a	2,10
ČSOB PF Stabilita	4,30	4,00	2,80	2,40	0,05	1,37	1,49		
Generali PF	3,00	3,81	3,74	4,10	2,00	2,40	2,10	0,30	1,30
ING PF	2,50	4,20	3,60	2,50	0,04	0,10	2,10	2,10	2,10
PF České pojišťovny	3,50	3,80	3,30	2,40	0,20	1,20	2,00	1,50	2,50
PF České spořitelny	3,74	4,03	3,04	3,10	0,40	1,28	2,34	2,07	1,90
PF Komerční banky	3,50	4,00	3,00	2,30	0,58	0,24	2,23	2,00	1,80

Zdroj: [2]

^a PF Progres a Stabilita byly v listopadu 2011 sloučeny.

Relativně příznivou situaci však podstatným způsobem (bohužel k horšímu) mění inflace. Její míru v letech 1995–2012 odráží následující tabulka 9.

Reálné zhodnocení vkladů (tedy zhodnocení vkladů po započtení inflace) svou úrovní neodpovídá parametrům očekávaným od dlouhodobé investice (tab. 10).

Tabulka 9 – Míra inflace v letech 1995–2012

Míra inflace v letech 1995–2003 (%)								
1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1
Míra inflace v letech 2004–2012 (%)								
2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
2,8	1,9	2,5	2,8	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3
Zdroj: [5]								

Tabulka 10 – Reálné zhodnocení vkladů v letech 1995–2012

Penzijní fond	Reálné zhodnocení prostředků účastníků v letech 1995–2003 (%)								
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
AEGON PF									
Allianz PF			0,40	–1,60	3,90	–1,10	–0,34	1,91	2,90
AXA PF	3,70	2,65	2,70	–0,60	4,40	0,20	–0,45	1,61	3,26
ČSOB PF Progres		7,60	–0,50	0,20	5,60	1,72	–0,80	2,46	4,20
ČSOB PF Stabilita	1,30	2,10	1,80	–0,68	4,00	0,30	–1,50	1,20	2,20
Generali PF	1,20	1,81	6,10	0,70	3,20	–0,30	–0,10	2,30	2,90
ING PF	3,70	3,30	2,50	–1,36	3,90	0,50	0,10	2,20	3,90
PF České pojišťovny	1,20	0,40	1,10	–0,98	4,50	0,60	–0,90	1,40	3,00
PF České spořitelny	–5,10	–0,70	0,55	–2,37	2,30	0,30	–0,90	1,70	2,54
PF Komerční banky	0,34	–0,44	0,60	–1,20	5,10	0,99	–0,30	2,83	3,30
Penzijní fond	Reálné zhodnocení prostředků účastníků v letech 2004–2012 (%)								
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AEGON PF				1,70	–2,80	1,10	0,61	–0,30	–0,80
Allianz PF	0,20	1,10	0,61	0,20	–3,30	2,10	1,50	0,79	–1,10
AXA PF	0,30	1,80	0,00	–0,60	–6,30	1,00	–0,03	–0,43	–1,90
ČSOB PF Progres	2,50	3,10	–0,20	–0,40	–6,28	0,00	–0,47		
ČSOB PF Stabilita	1,50	2,10	0,30	–0,40	–6,25	0,37	–0,01	–0,19 ^a	–1,20
Generali PF	0,20	1,91	1,24	1,30	–4,30	1,40	0,60	–1,60	–2,00
ING PF	–0,30	2,30	1,10	–0,30	–6,26	–0,90	0,60	0,20	–1,20
PF České pojišťovny	0,70	1,90	0,80	–0,40	–6,10	0,20	0,50	–0,40	–0,80
PF České spořitelny	0,94	2,13	0,54	0,30	–5,90	0,28	0,84	0,17	–1,40
PF Komerční banky	0,70	2,10	0,50	–0,50	–5,72	–0,76	0,73	0,10	–1,50
Zdroj: Výpočet autora na základě dat Asociace penzijních fondů ČR [2] a Českého statistického úřadu [3]									
^a PF Progres a Stabilita byly v listopadu 2011 sloučeny.									

Míra reálného zhodnocení vkladů (po zohlednění inflace) má zejména v prvních pěti letech silně klesající tendenci (kvazihyperbolická funkční závislost), přičemž mezi výší vkladů a mírou jejich reálného zhodnocení existuje nepřímá úměra. To znamená, že čím vyšší jsou roční vklady, tím nižší je míra jejich reálného zhodnocení (na základě modelové projekce lze odhadnout, že po cca 40 letech spoře-

ní s ročním vkladem vyšším než 6 tis. Kč nedosahuje míra reálného zhodnocení ani 1 %).

Podle bývalého šéfa Asociace penzijních fondů Jiřího Rusnoka je nízké reálné zhodnocování peněz v penzijních fondech oprávněně terčem kritiky, ale je to daň za stabilitu systému (penzijní fondy musí podle zákona dodržovat minimálně nulové nominální zhodnocení).

Nízké zhodnocení vkladů je do značné míry ovlivněno zákonem o penzijním připojištění, který upravuje způsob hospodaření penzijního fondu a ukládá penzijním fondům řadu omezení. Fundamentální bariéra pak spočívá v povinnosti fondů dosahovat kladného hospodářského výsledku v ročním horizontu.

Silně konzervativní investiční strategie neumožňovala mladším účastníkům s delším investičním horizontem zvolit **agresivnější strategii** s akcentem na akcie, kterou by postupně měnili na konzervativnější a „ochránili“ tak získaný profit.

Klíčovým faktorem ovlivňujícím míru zhodnocení vkladů jsou **náklady** (v dlouhém období mají náklady společně s inflací tendenci absorbovat největší část zisků klientů).

Provozní náklady privátních penzijních fondů jsou vysoké. Podle ekonomů vědeckého centra IDEA při Národohospodářském ústavu Akademie věd ČR mají i proto české penzijní fondy nejhorší finanční výkonnost ve střední Evropě.

Třebaže poměr průměrných provozních nákladů k celkovým aktivům má klesající tendenci, jeho úroveň je nadále neúnosná (podle zahraničních zkušeností znamenají náklady ve výši 1 % z aktiv spotřebu 15–20 % z vybraných příspěvků). Podle profesora Michiganské univerzity Jana Švejnara [11] mají nejlepší velké světové penzijní fondy poplatky 0,1 % hodnoty, která je jim svěřena.

Obecně nejvyšší nákladovou položkou jsou výdaje na „lovení klientů“, neboť všechny fondy přetahují klienty jiných fondů a přímo programově to pro ně dělají finanční poradci (za každého přivedeného klienta dostávají lukrativní provizi). Penzijní fondy však zcela logicky chtějí, aby to někdo zaplatil, a tím někdo nemůže být nikdo jiný než klienti (na vrub zhodnocení svých vkladů).

Malý počet penzí

Další významná slabina penzijního připojištění po celou dobu jeho existence spočívá v tom, že účastníci ukončují smluvní vztah vesměs jednorázovým vyrovnáním a počet vyměřených starobních penzí z tohoto systému je velmi malý (penzijní připojištění sehrává de facto roli jakéhosi „spoření se státním příspěvkem“ a neplní tak svůj smysl a poslání).

Příčin tohoto alarmujícího stavu je celá řada. Benevolentní legislativa nenutí (navzdory štědré státní podpoře) účastníky penzijního připojištění k využívání doživotních penzí, což umožnilo penzijním fondům v jejich snaze získat co nejvíce klientů, uplatňovat v marketingových aktivitách akcent zejména na krátkodobou výhodnost penzijního připojištění (tedy preferenci pojištění s jednorázovým plněním před pojištěním doživotního důchodu).

Penzijní připojištění (doplňkové penzijní spoření) od roku 2013

Penzijní připojištění zůstává součástí důchodového systému i po jeho reformě, kterou vláda prosadila od roku 2013. Stává se takzvaným „třetím pilířem“ a zákon o něm hovoří jako o **doplňkovém penzijním spoření**. Oproti předchozímu stavu dochází přijetím zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření [12], a zákona č. 427/2011 Sb., o doplň-

kovém penzijním spoření [13], k následujícím zásadním změnám:

- *Původní penzijní fondy se mění na penzijní společnosti*
Původní penzijní fondy se mění na penzijní společnosti a ze zákona již nebudou povinné zabezpečit nezáporný výnos. Majetek penzijních fondů (tedy akcionářů) a prostředky jejich účastníků (tedy vklady) jsou odděleny. Dochází tak nejenom ke ztransparenční rozdělení zisku mezi akcionáře a účastníky, ale i k omezení prostoru pro odčerpávání zdrojů účastníků penzijního připojištění. Umožní to také jasně definovat výši poplatku za správu účastnických fondů (prostředků). Tyto jsou omezeny na 0,4–0,8 % (0,4 % pro tzv. „konzervativní fond“, jehož zřízení je povinné, a 0,8 % pro ostatní účastnické fondy) plus 10% podíl ze zhodnocení (tzv. success fee).

- *Stávající účastníci jsou „přesunuti“ do „transformovaných fondů“*

Účastníci, kteří uzavřeli smlouvu do 31. 12. 2012, jsou přesunuti do takzvaných „transformovaných fondů“ a zůstávají jim zachovány veškeré výhody, které měli (např. každoroční garance návratnosti vložených prostředků apod.).

- *Noví účastníci mohou vstoupit do „účastnických fondů“*

Účastníci, kteří uzavřou smlouvu po 31. 12. 2012, nemohou vstoupit do „transformovaných fondů“, ale pouze do „účastnických fondů“. Tyto fondy již negarantují nezáporné zhodnocení (výnos) a dostávají větší možnosti pro investování, což vytváří potenciální předpoklady nejen pro dosahování větších výnosů než doposud, ale zvyšuje se i riziko znehodnocení úspor (riziko ponese účastník). Do „účastnických fondů“ mohou přestoupit i účastníci „transformovaných fondů“ (přestup z „účastnických fondů“ do „transformovaných fondů“ možný není). Účastníci mohou vybírat z několika investičních strategií. Všechny penzijní společnosti nabízejí konzervativní účastnický fond, přičemž využít lze i vyváženou a dynamickou investiční strategii.

Konzervativní strategie

Tuto strategii lze doporučit lidem ve věku kolem 55 let, kteří budou penzijní spoření uzavírat, neboť konzervativní účastnický fond bude investovat do dluhopisů s přísně stanoveným rizikem. Tento typ spoření by jim měl zajistit, že dostanou vložené úspory navýšené o státní příspěvky, dohromady zhodnocené 2 %.

Vyvážená strategie

Vyvážená strategie se doporučuje lidem ve věku 45 až 55 let. V jejím rámci již uložené prostředky více kolísají (některé roky mohou jít do nepatrného minusu, jiné mohou naopak dosahovat například nárůstu až 6 %). Přestože budou prostředky účastníka investovány převážně do dluhopisů, určité procento půjde také do akcií, hotovosti i nemovitostí. Zhodnocení by mělo překonat konzervativní strategii a bude se nejspíš pohybovat v rozmezí od 1 do 5 %.

Dynamická strategie

Dynamická strategie je vhodná pro účastníky mladší 45 let. Přináší nejlepší výsledky v dlouhodobém horizontu, neboť

prostředky účastníka budou značnou měrou investovány na akciových trzích a do nemovitostí. Jde o nejvíce riskantní strategii, neboť procento zhodnocení (ale i znehodnocení) může dosahovat i dvouciferných hodnot.

• *Zpřísňují se pravidla pro přiznávání státní podpory*
Zvyšuje se výše minimálního měsíčního příspěvku účastníka, k němuž bude vyplácena státní podpora, a to ze stáva-

jících 100 Kč na 300 Kč. Účastníci penzijního připojištění tak mohou získat od státu až 2 760 Kč ročně (do konce roku 2012 to bylo 1 800 Kč). Nová výše státních příspěvků se týká všech smluv o penzijním připojištění, tedy i těch, které byly sjednány už před lety a na něž účastníci dostávají příspěvky v původní výši (ke 100 Kč 50 Kč). Změna, k níž dochází od 1. 1. 2013, je patrna z následující tabulky 11.

Tabulka 11 – Státní podpora

Vlastní vklad měsíčně (Kč)	Příspěvek od státu do 31. 12. 2012 měsíčně (Kč)	Příspěvek od státu od 1. 1. 2013 měsíčně (Kč)
100–199	50 + 40 % z částky nad 100	0
200–299	90 + 30 % z částky nad 200	0
300–399	120 + 20 % z částky nad 300	90
400–499	140 + 10 % z částky nad 400	110
500–599	150	130
600–699	150	150
700–799	150	170
800–899	150	190
900–999	150	210
1 000 a více	150	230

Zdroj: [6, 12, 13]

Do novely zákona v roce 2000 činil maximální státní příspěvek 150 Kč měsíčně pouze v prvních dvou letech spoření, poté již jen 120 Kč. Snížený státní příspěvek byl určitou měrou kompenzován nižším věkem (50 let věku), při kterém bylo možno dosáhnout na naspořené prostředky.

Podle informací získaných ze zdrojů penzijních společností si méně než 300 Kč měsíčně spoří (a tudíž na státní příspěvek nemá nárok) více než milion účastníků.

• *Posouvá se hranice daňového zvýhodnění*
Účastníkům penzijního připojištění bude i nadále umožněno odečíst si zaplacené příspěvky na penzijní spoření (maximálně ve výši 12 000 Kč ročně) ze základu daně z příjmu. Posouvá se ale hranice, od které je možné tyto příspěvky od daňového základu odečítat. Zatímco do konce roku 2012 bylo možno odečíst příspěvky přesahující 6 000 Kč, po reformě (od 1. 1. 2013) se tato hranice zdvojnásobí na 12 000 Kč (souvisí to se změnou minimálního měsíčního příspěvku s maximální státní podporou z 500 Kč na 1 000 Kč, tedy z 6 tisíc na 12 tisíc Kč ročně).

Jaké jsou možnosti výplaty ve 3. pilíři?

Pokud účastník spoří v **transformovaném fondu** (uzavřel smlouvu do 31. 12. 2012), má nárok na všechny dávky platné dle jeho penzijního plánu. Z penzijního připojištění mohou být těmto účastníkům penzijními fondy vypláceny následující tři typy dávek:

• *Jednorázové vyrovnání* – dávka, která náleží účastníkovi penzijního připojištění místo penze. Skládá se z celkové částky, kterou účastník naspořil (příspěvky placené účastníkem a zaměstnavatelem), státních příspěvků,

jež mu připadly, a podílu na výnosech penzijního fondu z obou těchto částek.

- *Odbytné* – dávka náležející účastníkovi penzijního připojištění nebo fyzickým osobám jím určeným ve smlouvě o penzijním připojištění. Skládá se z celkové částky, kterou účastník naspořil (příspěvky placené účastníkem a zaměstnavatelem), a podílu na výnosech penzijního fondu z této částky. V rámci odbytného se nevyplácejí státní příspěvky ani výnosy penzijního fondu ze státních příspěvků.
- *Penze* – pravidelná výplata peněžní částky po stanovenou dobu (zpravidla se jedná o doživotní výplatu). Z penzijního připojištění lze podle zákona vyplácet následující druhy dávek (okruh dávek nemůže penzijní fond rozšiřovat):
 - starobní penze;
 - výsluhová penze;
 - invalidní penze;
 - pozůstalostní penze.

Spoří-li účastník v **účastnickém fondu**, může použít naspořené prostředky výhradně na výplatu následujících dávek:

- starobní penze na určenou dobu;
- invalidní penze na určenou dobu;
- jednorázové vyrovnání;
- odbytné;
- úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi;
- úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu.

Výplata starobní penze na určenou dobu a invalidní penze na určenou dobu

Starobní penze na určenou dobu nebo invalidní penze na určenou dobu se vyplácí buď ve splátkách v určené výši, nebo v určeném počtu splátek, do vyčerpání prostředků účastníka, a to pravidelně alespoň čtyřikrát za kalendářní rok, pokud výše splátky činí minimálně 500 Kč. Jinak může penzijní společnost snížit počet splátek na jednu ročně. V žádosti o výplatu těchto dávek určí účastník dobu nebo výši splátek tak, aby předpokládaná doba výplaty těchto dávek trvala nejméně 3 roky. Penzijní společnost zahájí výplatu splátek nejpozději do konce kalendářního měsíce bezprostředně následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém byla žádost o výplatu předložena, pokud se účastník a penzijní společnost nedohodnou jinak.

Jednorázové vyrovnání

Jednorázové vyrovnání náleží účastníkovi za podmínek stanovených zákonem, a pokud mu z určené části prostředků nebyla zahájena výplata jiné dávky (starobní penze na určenou dobu; invalidní penze na určenou dobu; úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi; úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu).

Jednorázové vyrovnání náleží určené osobě, pokud účastník zemřel po dni, ke kterému mu vznikl nárok na určitou dávku (starobní penze na určenou dobu; invalidní penze na určenou dobu; jednorázové vyrovnání; úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi; úhrada jednorázového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu), nebo pokud účastník zemřel a starobní nebo invalidní penze na určenou dobu mu již byla vyplácena (v takovém případě má určená osoba nárok na jednorázové vyrovnání ve výši odpovídající dosud nevyplacené části prostředků účastníka).

Jednorázové vyrovnání se stává předmětem dědictví (neurčí-li účastník v případě invalidní penze na určenou dobu určenou osobu).

V případě vzniku nároku na jednorázové vyrovnání určené osobě nebo dědici vyplátí penzijní společnost jednorázové vyrovnání do jednoho měsíce ode dne doručení písemné žádosti, pokud je prokázáno úmrtí účastníka.

Odbytné

Odbytné náleží účastníkovi v případě zániku doplňkového penzijního spoření (účastník a penzijní společnost se na něm písemně dohodli; uplynutím výpovědní doby), spořicí doba trvala alespoň 24 kalendářních měsíců a nedošlo k převodu prostředků účastníka k jiné penzijní společnosti.

Odbytné náleží účastníkovi také v případě zrušení účastnického fondu, nedošlo-li k převodu prostředků účastníka do jiného účastnického fondu.

Odbytné náleží určené osobě, pokud účastník zemřel a nevznikl mu nárok na některou z dávek (výplata starobní penze na určenou dobu nebo invalidní penze na určenou dobu ze všech prostředků účastníka; výplata jednorázového vyrovnání ze všech prostředků účastníka; úhrady jednorázového pojistného pro doživotní penzi nebo jednorázového

zového pojistného pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu ze všech prostředků účastníka; uplynutí výpovědní doby; uplynutí výpovědní doby nebo úmrtí účastníka). Neurčil-li účastník určenou osobu, stává se odbytým předmětem dědictví.

Výše odbytného představuje hodnotu prostředků účastníka ke dni zániku závazků ze smlouvy o doplňkovém penzijním spoření určenému v dohodě účastníka a penzijní společnosti nebo ke dni doručení výpovědi, po odečtení poskytnutých státních příspěvků.

Odbytné penzijní společnost vyplátí do jednoho měsíce ode dne doručení žádosti oprávněné osoby o jeho výplatu.

Úhrada jednorázového pojistného pro doživotní penzi a pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu

Penzijní společnost je povinna nejpozději do 7 pracovních dnů ode dne doručení žádosti o úhradu jednorázového pojistného pro doživotní penzi a pro penzi na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu písemně sdělit účastníkovi hodnotu prostředků účastníka ke dni doručení žádosti.

Při sjednání doživotní penze musí být výplata důchodu stanovena v pravidelných peněžitých splátkách v neklesající výši, které musí být vypláceny doživotně alespoň čtyřikrát za kalendářní rok.

Při sjednání penze na přesně stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu musí doba výplaty důchodu v dohodnuté přesně stanovené výši trvat nejméně 3 roky (zákon připouští za určitých podmínek i dobu nejméně 2 roky).

Penzijní společnost uhradí jednorázové pojistné na základě předložení uzavřené pojistné smlouvy, která splňuje zákonem č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření [13], stanovené podmínky na účet pojišťovny uvedený v pojistné smlouvě, a to nejpozději do konce kalendářního měsíce bezprostředně následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém byla pojistná smlouva předložena. V případě, že předložená pojistná smlouva nesplňuje podmínky stanovené v tomto zákoně, je penzijní společnost povinna tuto skutečnost oznámit účastníkovi do 5 pracovních dnů ode dne jejího předložení. Případný doplatek státního příspěvku pošle penzijní společnost neprodleně po jeho obdržení účastníkovi způsobem uvedeným v žádosti o dávku.

Před uzavřením pojistné smlouvy pojišťovna zájemci o uzavření pojistné smlouvy písemně sdělí výši důchodu, který mu v případě uzavření pojistné smlouvy garantuje (z hodnoty prostředků účastníka ke dni doručení žádosti). Toto sdělení je pro pojišťovnu závazné po dobu 6 měsíců ode dne tohoto sdělení.

Závěr

Rozhodla-li se vláda, navzdory závěrům Světové banky, která doporučuje pro země EU tzv. Panevropský penzijní systém [14, 15], prosadit svou vizi penzijní reformy, může se doplňkové penzijní spoření stát vhodným produktem pro ty, kteří si vyvázání se z veřejného pilíře ve prospěch

fondového systému (systém „opt-out“) nebudou moci z nějakého důvodu dovolit (zejména kvůli nedostatečným příjmům) či v něj nebudou mít důvěru, ale na přilepšení k penzi si budou chtít něco naspořit.

Novela zákona o penzijním připojištění, jejímž cílem je posílit roli penzijního připojištění v systému tvorby celkových úspor pro období stáří, přináší řadu pozitivních prvků (oddělení majetku účastníků od majetku akcionáře, stanovení maximálních poplatků za správu prostředků, možnost účastníka vybrat si z více investičních strategií tu, která je nejlépe vyhovující jeho věku a přístupu k riziku) a je zřejmé, že hlavní změny (včetně změn v oblasti státní podpory) byly koncipovány zejména z pohledu účastníka. Účastníci tudíž budou pravděpodobně velmi spokojeni a v krátkodobém horizontu i politici (potřebují získat přízeň svých voličů). Otázkou však je, zda novela zákona opravdu přinese to, co se od ní očekává, tj. aby se penzijní připojištění stalo funkčním „třetím pilířem“ systému penzijního zabezpečení.

Reformy sociálního zabezpečení (primárně důchodová reforma) jsou velice citlivou záležitostí a vesměs se setkávají s nepochopením, které nezřídka vyústí do nejrůznějších protestů občanů, odborů či zájmových skupin. Nastartování těchto reforem je však také faktorem, který je brán v úvahu při posuzování plnění maastrichtských fiskálních konvergenčních kritérií a zmírňování sankcí při jejich neplnění z důvodů reforem.

LITERATURA

- [1] Asociace penzijních společností ČR: Ekonomické ukazatele penzijních fondů APF ČR za rok 2012 (datové soubory). [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz>
- [2] Asociace penzijních společností ČR: Vybrané ekonomické ukazatele – zhodnocení prostředků účastníků (datový soubor). [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://apfcr.cz>
- [3] Ministerstvo financí ČR: Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění v České republice (datové soubory). [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/monitoring/vyvoj-penzijniho-pripojisti>
- [4] Ministerstvo financí ČR: Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2012 (datový soubor). [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz>
- [5] Český statistický úřad: Česká republika – hlavní ekonomické ukazatele (databáze). [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://www.ccsso.cz>
- [6] Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem.
- [7] Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.
- [8] Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.
- [9] Krebs V a kol. Sociální politika. 4. přepracované a aktualizované vydání. Praha: ASPI a. s.; 2007.
- [10] Na důchod si máme spořit deset procent mzdy, radí odborníci. [online] [cit. 2013-09-13]. Dostupné z: <http://www.nasepenize.cz/na-duchod-si-mame-sporit-deset-procent-mzdy-radi-odbornici> 19. 8. 2011
- [11] Reforma nebude pro lidi moc výhodná. Hospodářské noviny 25. 5. 2011.
- [12] Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření.
- [13] Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření.
- [14] Holzmann R, Palmer E. Pension Reform: Issues and prospects for Non-Financial Defined Contribution Schemes. Washington: The World Bank; 2006.
- [15] Vostatek J. Panevropský penzijní systém pro Česko (návrh reformy základního penzijního pilíře, sociálních penzí a soukromých penzí včetně konkurenčních produktů). Konference VŠFS a CESES FSV UK: „Důchodová reforma – jak dál“, 15. 6. 2010.